

Szép funkcionalizmus

Séta Brnóban

RUDOLF ANICA

„Brnóban elmegy” – szól az önironikus helyi mondás, utalva rá, hogy Brno (Brünn) csak egy kisváros Prágához képest. Tényleg az, annak minden előnyével: könnyen bejárható gyalog, nincs hömpölygő tömeg az utcákon, nem kell sorban állni a söröző előtt asztalra várva. Ami azonban a két világháború közötti időszakból fennmaradt építészeti emlékeket illeti, Brnóban világvároshoz illő épületeket találunk.

1918-ban, éppen száz éve alakult meg Csehszlovákia. Az új államszervezet, a közigazgatás, a közösség, az „új élet” megtervezésének részeként az épített környezet is következetesen igazodott a kor elvárásainak megfelelő, modern elvekhez. A cseh avantgárd teoreti-

kusai szerint a művészetnek át kell hatnia a hétköznapi életet, de a hétköznapi életnek is át kell hatnia a művészetet, vagyis nincs művészi igény nélkül megformált tárgy, és nincs funkció nélküli öncélú műalkotás sem. A fő szempont a korszerűség és a célszerűség, a funkcionalizmus. A korabeli Brno építései – többek között Ernst Wiesner, Josef Polášek, Jan Višek, Otto Eisler, Bohuslav Fuchs, Jan Haas, a hazánkbeli származó Egri Zoltán (aki a Walterich, Egri & Co. Brünn társtulajdonosa volt), a Budapesten született Zikmund Kerekes vagy a felvidéki születésű Steiner Endre – eszerint tervezett házaikkal ma is állnak. Brno identitását meghatározza a funkcionalista modern építészet: érdemes utcáról utcára bejárni, mert mindenütt építészeti csemegékbe botlik az ember.

Morvaország fővárosa az I. világháború után a textilipar központja, és kereskedelmi központ is egyben. Ennek

Tugendhat-villa (részlet), tervezte Mies van der Rohe, 1928

Centrum (egykori Bata), tervezte Vladimír Karfík, 1930

építészeti lenyomatait a belvárosban található, a modern kori jólét jelképeként is értelmezett áruházak, mint például a vasbetonvázás Centrum (az egykori Bata, tervezte Vladimír Karfík 1930-ban), amely eredetileg 23 emeletes – és ezzel Európa akkori legmagasabb épülete – lett volna, de végül a talajvíz miatt csak nyolc emelete épült meg, vagy a nagyvonalú Brouk és Babka (ma Bata, tervezte Miroslav Kopřiva 1934-ben). Sétánk során kávéházak, például a Café Esplanade (Ernst Wiesner tervei alapján épült 1925–27-ben) és az Opera Kávéház (tervezte Jindřich Kumpošt 1929–30-ban) mellett érintjük a szintén Wiesner tervezte Union bank épületét (1923–25) és a Morva-palotát (ennek is Wiesner a tervezője, és 1926–1933 között épült), de számos lakóépületet, hotel, irodaházat, templomot és iskolát is.

Brno mint kereskedelmi és ipari központ nemzetközi expóknak is otthont adott. A Špilberk dombja mögött, a belvárostól néhány villamosmegállónyira fekszik a vásárváros (Výstaviště), amely a köztársaság kikiáltásának 10. évfordulójára épült Emil Králík, Bohuslav Fuchs, Pavel Janák, Adolf Loos és mások tervei szerint. Az impozáns, parabolát formáló tartószerkezetű, többszárnyú vasbeton-üveg főpavilon és a további tizenöt kisebb-nagyobb pavilon mellett a vásár területén találunk mozit, éttermet, konferenciatermet – mind a funkcionalista építészet egyedülálló alkotásai.

A virágzó ipar és kereskedelem jelei az általános jólétben, a Masaryk-negyed családi házas övezete és a munkásosztály számára létesített lakótelepek kialakításában is megnyilvánultak. A kor legnagyobb építésze, formatervezője, a Bauhaus későbbi igazgatója, Ludwig Mies van der Rohe a stuttgarti Weissenhof-telep mintájára maga tervezte a külvárosi Wilson-erdőben épült *Új ház* (Novy dum) elnevezésű lakótelepet 1928-ban. De nemcsak azt, hanem Fritz Tugendhat brnói textilkereskedő villáját is – szintén 1928-ban –, amely a 20. század egyik legjelentősebb lakóépületének számít.

„A *Tugendhat-villa* olyan, mint egy meteorbecsapódás, az ember azt hiszi,

foto: Balázs Péter

Részlet a *Vystaviště* fő pavilonjából

foto: Balázs Péter

Tugendhat-villa (részlet), tervezte Mies van der Rohe, 1928

hogy már látott minden elképzelhető teret, és akkor tessék!” – írja Karl Schlögel német történész, Kelet-Európa-kutató. * Gropius ugyan „vasárnapi háznak” nevezte a lélegzet-elállító épületet, utalva rá, hogy valójában az egyetlen funkciója a szépség, a lebegő falak, amelyek étkező, fogadó, dolgozó, könyvtár és zeneterem részekre jelölik ki a hatalmas, 15×24 méteres nappalit, a padlóba süllyeszthető, több tonnás üvegfalak, amelyek lehetővé teszik, hogy a lakás a kerttel egy térbe kerüljön, a krómozott acél pillérek, az ezet onixból készült, térbe állított fallemek, az ébenfa burkolatú, félhenger alakú térelválasztó, a fűtő- és világítótestek, a további térszervező funkciót ellátó lakberendezési tárgyak, bútorok, textíliák, kiegészítők egészen a hamutartóig mind-mind a harmonikus és letisztult rendet követik. A bútorokat is az építész tervezte, csövás Barcelona-székek és zsámolyok, *Tugendhat* névre keresztelt karosszékek, kávézó asztalka és *Brno-székek* találhatók a szobákban. Mies van der Rohe életmódot tervezett a megbízóinak, akik bátran vágtak bele a merőben „újba”. Csakúgy, mint a fiatal Csehszlovákia urbanistái.

Jegyzet

* Karl Schlögel: Brünn, avagy a modernizmus archeológiája. *Lette*, 57. szám, 2005/nyár.

foto: Rudolf Anica

Részlet a *Vystaviště* fő pavilonjából

foto: Rudolf Anica

Morva-palota (részlet), tervezte Ernst Wiesner, 1926–1933